

Suvremene tendencije u društvu – izazovi za vjeronauk u školi

VALENTINA
MANDARIĆ*

UDK: 37.014.523
Pregledni članak
Primljeno:
15. srpnja 2015.
Prihvaćeno:
3. listopada 2015.

Sažetak: Jedno od temeljnih obilježja suvremenoga društva jest trajna promjena. Promjene u društvu osobito je ubrzao snažan tehnološki razvoj koji donosi promjene u svim segmentima društvenoga života. Budući da se religijsko obrazovanje, u našem slučaju vjeronauk u školi, događa u školama, autor članka analizira na koji način društveni kontekst, koji je u trajnim mijenama, utječe na vjeronauk i vjeroučenike. U prvom dijelu autor analizira neke društvene fenomene koji direktno ili indirektno utječu na mentalitet, stavove, vrjednote i životne vizije djece i mladih, osobito (vjero)učenika. Među tim fenomenima osobitu pozornost pridaje sljedećim: marginaliziranje religije, slabljenje religijske pismenosti, potiskivanje svetoga i promicanje materijalne vizije svijeta, stvaranje i promicanje nove antropološke matrice, funkcionaliziranje znanja, privilegiranje znanstvene metode kao jedine meritorne u razumijevanju i interpretiranju stvarnosti, slabljenje religioznosti i pridavanje nove uloge religijskom obrazovanju.

U drugom dijelu članka autor promišlja o mjestu vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu i njegovu doprinosu u ostvarenju humanizacije suvremenoga čovjeka i društva. Osobitu pozornost pridaje umijeću čitanja »znakova vremena« te promicanju temeljnih društvenih i ljudskih vrjednota. Među vrjednotama osobito ističe važnost traženja i davanja odgovora na temeljna egzistencijalna pitanja, razvijanja svijesti i odgoja za odgovornost za opće dobro te promicanje ljudske osobe u vidu očuvanja njezina integriteta. U zaključku autor otvara nekoliko važnih pitanja koja se postavljaju vjeronauku u školi pred izazovima nove kurikularne reforme u Hrvatskoj.

Ključne riječi: društvo, kultura, društvene promjene, odgoj i obrazovanje, religijsko obrazovanje, vjeronauk u školi, znanje.

Uvodne misli

U knjizi *Razgovori o Bogu i čovjeku*¹ razgovaraju dvojica poljskih intelektualaca: Zygmunt Bauman i Stanislaw Obirek.

* Izv. prof. dr. sc.
Valentina Mandarić,
Katolički bogoslovni
fakultet Sveučilišta u
Zagrebu, Vlaška 38,
10000 Zagreb, Hrvatska,
vjeronauk-predstojnica@
zg-nadbiskupija.hr

¹ Z. BAUMAN, S. OBIREK, *Razgovori o Bogu i čovjeku*, Zagreb, 2014.

Prvi je poznati sociolog, esejist i filozof, a drugi teolog, antropolog i povjesničar. Među brojnim podtemama, koje dotiču unutar teme *Mjesto Boga i religije u suvremenom društvu*, osvrću se (iako veoma kratko) i na vjeronauk u školi u Poljskoj. U svoj tvrdnji pozivaju se na opširno socio-religijsko istraživanje koje su u Poljskoj proveli Josef Baniak i Jansuz Marinsky: »Posebno očiglednom postaje rastuća alergija učenika i studenata koji su prošli kroz tzv. vjeronauk u školama, a točnije rečeno kroz ne baš uvjerljivu indoktrinaciju katoličkoga katekizma.«² U istraživanju se, ističu oni, osobito ukazuje na rastući religijski skepticizam, osobito među mladim naraštajima.

U Hrvatskoj još uvijek nemamo cjelovita istraživanja o vjeronauku u školi koje bi omogućilo uvid i vrjednovanje nazočnosti vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu (a nazočni smo već gotovo dva i pol desetljeća). Doduše, ima nekoliko parcijalnih istraživanja koja se bave religioznošću ili pak pojedinim segmentima vjeronauka u školi.³

Naše društvo doživljava duboke i brze promjene kojih, možda, nismo uvijek dovoljno svjesni. Bitni preduvjet za bilo kakvu, a osobito kvalitetnu društvenu analizu, sposobnost je čitanja stvarnosti u kojoj živimo, uočavanje promjena koje su postale sinonim za vrijeme u kojem živimo te stavljanje istih u korelaciju s fenomenom koji želimo analizirati. Budući da nas zanima vjeronauk, važno je identificirati promjene i imenovati ih pravim imenom, ali je još važnije uočiti kako se te promjene reflektiraju na naše (vjero)učenike kojima svakodnevno posređujemo vjeronaučne sadržaje.

Oni koji posređuju vjeronaučne sadržaje sve češće doživljavaju »komunikacijske šumove« koji ometaju komunikaciju i izazivaju nerazumijevanje, a nerazumijevanje otvara put »neprihvatanju« sadržaja. Zato je veoma bitno identificirati otkud dolaze »komunikacijski šumovi«. Promjene ne smijemo poistovjetiti s poteškoćama ili zaprjekama, već u njima prepoznati ponajprije snažan izazov koji je u stanju pokrenuti nove mehanizme i potencijale i potaknuti traganje za novim putovima i metodama u poučavanju vjeronaučnih sadržaja. U protivnom, može se dogoditi da

² Isto.

³ B. V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, 2000.; A. HOBLAJ, N. LONČARIĆ JELAČIĆ, R. RAZUM, *Crkva i odgoj u Hrvatskoj. Istraživanje za Europsku komparativnu studiju*, u: *Bogoslovska smotra* 75(2005.)1, str. 289.-313.; B. BARANOVIĆ (ur.), *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive*, Zagreb, 2006.; I. PAŽIN, A. PERANIĆ, *Croazia*, u: CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA servizio nazionale per l'IRC (ur.), *L'insegnamento della religione risorsa per l'Europa*, 2008., str. 105.-1012.; V. B. MANDARIĆ, A. HOBLAJ, R. RAZUM, *Vjeronauk – izazov Crkvi i društvu*, Zagreb, 2011.; B. JOKIĆ, *Science and Religion in Croatian Elementary Education: Pupils' Attitudes and Perspectives*, Zagreb, 2013.

sadržaji koje posredujemo ostanu zatvoreni u definicije koje teško pronalaze put do oživotvorenja i (vjero)učenikova stvarnog životnog iskustva.

I. Neke tendencije u suvremenom društvu koje se reflektiraju na vjeronaučnu nastavu

1. MARGINALIZIRANJE RELIGIJE I RELIGIJSKE PISMENOSTI U JAVNOM KULTURNOM I DRUŠTVENOM PROSTORU

Temeljna je zadaća odgoja i obrazovanja prenošenje i stvaranje kulture. Dakle, temeljni humus odgoja i obrazovanja jest kultura. Polazeći od pojma *kultura* smijemo reći da je kultura njegovanje vlastitoga ambijenta, kultiviranje ljudske osobe, njezinih potencijala i kvaliteta na intelektualnoj, voljnoj i duhovnoj razini, njegovanje odnosa s Bogom i božanskim. Dobro odgojenom osobom smatra se osoba koja njeguje brojne interese i koja shvaća da je njezin ljudski bitak (*inter-esse*) povezan s ljudskom i božanskom prirodom.⁴

Razumijevajući značenje odgoja, u njegovu izvornom značenju, ukazuje da je svako ljudsko biće pozvano rasti i sazrijevati u skladu s vlastitom naravi. Stoga svaka odgojno-obrazovna intervencija u tom procesu treba uvijek biti konstruktivna, a ne destruktivna, i treba kod učenika ostvariti trostruko kultiviranje: voljno, intelektualno i duhovno.⁵ Zato je odgojno djelovanje u sebi uvijek proces usklađivanja naravi i kulture. Aktualni procesi u odgojno-obrazovnim reformama često ukazuju da se odgoj i obrazovanje i njegove relevantne institucije udaljavaju od njegove temeljne zadaće, a to je osposobljavanje za razumijevanje životne stvarnosti te pomoć u cjelovitom razvoju osobnosti, koje pretpostavlja moralno-duhovnu dimenziju. A upravo se kroz proces aktualne sekularizacije događa marginaliziranje religije i općenito svetoga. Charles Taylor, u svojem poznatom djelu *A Secular Age*, opisuje višedimenzionalni proces sekularizacije koji se ponajprije očituje u marginaliziranju religije u javnom prostoru, zatim opadanju religioznosti i slabljenju religiozne prakse kod vjernika te u značajnim promjenama u odnosu na okolnosti u kojima se vjera živi. On smatra da u aktualnom svijetu vjera više nije očita, nego je »jedna opcija među mnogima«. ⁶ Više od dva stoljeća zapadna civilizacija gubi kontakt s religioznom tradicijom na kojoj se prvobitno razvijala, a sve energije usmjerava na

⁴ Usp. B. V. MANDARIĆ, R. RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Zagreb, 2015., str. 98.-99.

⁵ *Isto*.

⁶ Citirano prema E. ARENS, Dall'istruzione all'interazione. Cambiamento di paradigma nella comunicazione della fede nella cultura moderna, u: C. PASTORE, A. ROMANO (ur.), *La catechesi dei giovani i new media nel contesto del cambio di paradigma antropologico-culturale*, Torino, 2015., str. 18.-19.

osvajanje i organiziranje svijeta preko ekonomskih i znanstvenih tehnika. U sekulariziranoj kulturi visok je stupanj predrasuda prema kršćanskoj viziji svijeta, koja je dio same sekularizacije kulture. Nerijetko se može dobiti dojam da se u hrvatskom javnom prostoru (kultura, politika, mediji) kršćanska vjera ne samo marginalizira, nego i isključuje iz javnoga diskursa, da se također ironizira i ponižava.

Isto tako, činjenica je da je u današnjem društvu prosječno obrazovana osoba gotovo nepismena u odnosu na kršćansku teologiju, kršćansku filozofiju, povijest, književnost – općenito kršćansku kulturu. Međutim, takva osoba ne osjeća nelagodu zbog svojega neznanja, jer je kršćanstvo postalo jedna od stvari o kojoj obrazovani ljudi ne govore.⁷ Mnogi nastavnici nemaju nikakvu ili posjeduju veoma oskudnu kršćansku kulturu, a model na kojem se temelji suvremeni odgoj i obrazovanje u sebi je u cijelosti sekularan. To se osobito potvrđuje kada dođe do javne rasprave o nekim temama iz odgoja i obrazovanja.

2. POTISKIVANJE SVETOGA I PROMICANJE MATERIJALNE VIZIJE SVIJETA S NOVOM ANTROPOLOŠKOM MATRICOM

Živimo u kulturi u kojoj dominiraju ideologije tehnicizma, ekskluzivnoga humanizma, individualizma i utilitarizma, a koje oblikuju stilove života prema kriterijima materijalizma, subjektivizma i hedonizma.⁸ U središtu kulture i društva promiču se instrumentalizirana racionalnost i ekonomija, a uklanja se sve ono što onemogućuje racionalno kalkuliranje rezultata i profita. Kako bi postigle svoj cilj, moderne ideologije lišavaju se svega što odolijeva vremenu, što je neosjetljivo na njegovu prolaznost i imuno na njegovu fluidnost.⁹ U već spomenutoj knjizi *Razgovori o Bogu i čovjeku* jedan od autora, problematizirajući suvremenu kulturu, primjećuje: »Nije stvar u tom da čovjek gubi vjeru u vječne vrijednosti koje prelaze horizont sadašnjega trenutka. Problem je prije u tom što je vječnost za normalnoga stanovnika tržišno-potrošačkoga svijeta prestala biti vrijednost.« »Svaka kultura«, nastavlja autor, »bavila se proizvodnjom ljestava po kojima su se njezini gojenici mogli uspinjati iznad sudbine smrtnih bića koja im je pripala. Sve su kulture, koje smo dosad upoznali, bile alkemičarski laboratoriji u kojem se prolaznost preobražavala u vječno trajanje. Kulture, kakva je ova naša, tržišno-potrošačka, kulture, koja slavi tekućost i prolaznost i omalovažava sve što se ne može smjesta potrošiti, dosad još nije

⁷ C. DAWSON, *La crisi dell'istruzione occidentale*, (ur.) Paolo Mazzeranghi, D'Ettores Editori, 2003., talijansko izdanje 2011., str. 126.

⁸ Usp. T. MATULIĆ, *Odgojno-obrazovni sustav u ozračju krize vrijednosti i identiteta: religija kao pogled s onu stranu krize*, u: R. RAZUM (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, str. 221.-246.

⁹ Z. BAUMAN, *Modernità liquida*, Bari, 2011.; Z. BAUMAN, *Amore liquido*, Bari, 2011.

bilo.«¹⁰ Ovakvi procesi promiču lišavanje svetoga, koje predstavlja nebremenito i vječno u životu društva; odbacuju i obezvrjeđuju prošlosti i tradicije. Dakle, moderna želi čovjeka, koji zaboravlja vlastitu dušu i vlastitu inteligenciju, atrofičnoga zatvorenika u život koji obilježava konzumiranje materijalnih i kulturnih dobara.¹¹

Na djelu je, kako ističe C. Taylor, nastajanje imanentnoga humanizma koji marginalizira religiju.¹² »Vjera je u modernoj postala opcionalnom. U modernoj svaka pripadnost može i treba biti autonomni izbor.«¹³ Današnji se čovjek sve više priklanja horizontalnoj dimenziji, a napušta transcendenciju. Tako religiozni život riskira da se izriče samo unutar društvenoga i deklarativnoga – a postoji realna opasnost da se zaustavi na vanjskom, društvenom, tradicijskom.

Tonči Matulić cjelokupnu krizu suvremene kulture svodi na zajednički nazivnik »krize temelja«, koju teološki govor imenuje krizom Boga ili »gubitkom smisla Boga«¹⁴. Čovjek više ne treba Boga. Uz dojučerašnjega *homo fabera*, tehnološko društvo stvara *homo creatora* i *homo tehnicusa*, koji prekida vez sa Stvoriteljem i želi preuzeti stvarateljsku ulogu, stavljajući se na mjesto Boga. Danas postoji tendencija da se čovjeka gleda parcijalno ili fragmentarno, da se odvaja duh i tijelo, intelekt i emocije, itd.¹⁵ Pitanje antropologije uvijek je u pozadini svakoga odgoja i obrazovanja. Mnogi smatraju da se civilizacijske borbe ne će voditi protiv ateizma, tj. problema *Bog – neBog*, koliko će to više biti pitanje čovjekove humanosti, tj. pitanje čovjeka i nečovjeka. Kako ističe Ignazio Sanna, čini se da je danas potrebno braniti čovjeka kako bi se branilo Boga. Ono što se danas riskira zahvaljujući biocentrizmu radikalne kulture i mentaliteta znanosti bez savjesti upravo je čovjekova ljudskost, kojega se želi svesti na biološki materijal. Znanost, koju se delegiralo da rješava svaki čovjekov problem, trgajući ga od vjere ili religije, odgovara pojmu reduciranja života, koji postoji u čistom i jednostavnom biološkom životu, bez drugoga smisla ili značenja koje bi nadilazilo strah i jednostavnu funkcionalnost organa. Ljudski život pokušava se svesti na biološki život i funkcionalnost pojedinih organa kao

¹⁰ Z. BAUMAN, S. OBIREK, *Razgovori o Bogu i čovjeku*, str. 185.

¹¹ Usp. E. ZOLLA, *Le potenze dell'anima. Anatomia dell'uomo spirituale*, Milano, 2008., str. 19.-20.

¹² E. ARENS, Dall'istruzione all'interazione. Cambiamento di paradigma nella comunicazione della fede nella cultura moderna, u: C. PASTORE A. ROMANO (ur.), *La catechesi dei giovani e i new media nel contesto del cambio di paradigma antropologica-culturale*, Roma, 2015., str. 19.

¹³ Isto.

¹⁴ Usp. T. MATULIĆ, *Odgojno-obrazovni sustav u ozračju krize vrijednosti i identiteta: religija kao pogled s onu stranu krize*, str. 226.

¹⁵ Usp. CEE, *Educare alla vita buona del Vangelo. Orientamenti pastorali dell'Episcopato italiano per il decennio 2010-2020*

odvojenih dijelova čovjeka.¹⁶ »Ako se čovjeka svede na biološki produkt, svi s njim mogu manipulirati i nije više nepovrjediv, a ako je osoba, ostaje otajstvo koje svi moraju poštivati u njegovoj transcendenciji.«¹⁷

Druga činjenica, koja je plod moderne, jest gubitak jednoga jedinstvenog simboličkog središta. Postoji mnoštvo središta – zone različitih središta. Središte kompleksnoga društva ima heterogene i diferencirane kompozicije sastavljene od različitih funkcija, želja, vjerovanja. Ova središta mogu biti u međusobnom savezništvu, konfliktu ili rivalstvu. Doduše, svako se društvo temelji na sustavu vrijednosti, ali redovito je svakodnevni život ispod te razine jer pojedinac veoma teško uspijeva te vrijednote ispuniti, ostvariti i provesti u život. Moderni čovjek sve se više priklanja horizontalnoj dimenziji, a napušta transcendenciju. Živeći »prostor-brzinu« čovjek gubi smisao svetoga vremena i vrijednost simbola. U tom smislu religiozni život riskira da se izriče posve unutar društvenoga. Čovjek lišen *mundus imaginalis* ili *illud tempus* nije više *homo religiosus*, jer njegova dimenzija *homo symbolicus* više ga ne povezuje s transcendentnim, gdje može biti oslobođen smrti, tjeskobe i primiti obećanu vječnost.¹⁸ U nekoj vrsti totalitarizma tehničkoga i virtualnoga u komunikaciji, postmoderna kultura zanemaruje svoj odnos sa simboličnim (*syballein*) i na taj način otvara sve progresivniji put do nepoznavanja znakova kršćanske kulture. U tom vidu vjeronauk je pozvan omogućiti poznavanje i interpretiranje simbola koji izriču pripadnost tradiciji, poučavati kulturnu gramatiku, osobito kršćansku, semantički kod koji omogućuje čitanje i interpretirati značenja kršćanstva u različitim oblicima kulture: pučka pobožnost, slavja, tradicija i običaji.¹⁹

Antropološke promjene sadrže nove pojmove čovjeka i svijeta: svijet je sada definiran više kao povijest nego kao priroda; čovjek se razumijeva kao bitak u vječnom stvaranju samoga sebe. A posljedica jest: oblikovale su se brojne strukture vjerovanja usmjerene prema apsolutnoj vrijednosti čovjeka, autonomije savjesti, kreativnosti, slobode i pluralizam projekata kao način razumijevanja i približavanja stvarnosti koja svoj naj snažniji izričaj ima u »ne-ovisnosti«.²⁰

¹⁶ I. SANNA, *La questione antropologica ed il contributo dell'Irc all'educazione*, https://www.chiesa-cattolica.it/cc_i_new_v3/allegati/8946/SANNA.pdf (20. VI. 2015.)

¹⁷ Isto.

¹⁸ Usp. M. POLLO, *Sacro e società nella seconda modernità. Fenomenologia dell'esperienza religiosa*, 2010., str. 77.

¹⁹ Usp. P. F. MANCINI, *Insegnamento della religione cattolica tra cultura e processi formativi*, u: C. PASTORE A. ROMANO (ur.), *La catechesi dei giovani e i new media nel contesto del cambio di paradigma antropologico-culturale*, Roma, 2015., str. 151.-152.

²⁰ Usp. C. GEFFRÈ, *El cristianismo ante el riesgo de la interpretación*, Madrid, 1984., str. 205.-227., citirano prema: J. L. MORAL, *Ricostruire l'umanità della religione. L'orizzonte educativo dell'esperienza religiosa*, Roma, 2014., str. 29.

3. NOVO POIMANJE ZNANJA

Jedna od temeljnih zadaća škole jest osposobljavanje učenika za kontekstualiziranje i integriranje novih znanja u smislenu cjelinu i povezivanje istih s vlastitim životnim projektom. Nenad Malović drži da »obilježja znanja u informatičkoj epohi nije više sustavan prikaz stvarnosti, još manje spoznaja stvarnosti pod vidom istine, nego izolirano, fragmentarno i enciklopedijski skupljeno znanje.«²¹ Parcijalno znanje kod učenika proizvodi globalno neznanje i ne osposobljava učenike za razmišljanje. Znanje je postalo poput arhipelaga spoznaja u kojima je veoma teško osigurati jedinstvenu cjelinu i smisao. Mnoge spoznaje, djelovanja i refleksije, koje ne ulaze u pragmatičnu paradigmu, čini se da ne uživaju znanstveni status. Jednostavno, prema epistemološkom ustroju i znanstvenoj paradigmi, istinito je samo ono što donosi objektivne rezultate koji su mjerljivi. U takvom kulturnom okviru funkcionalna znanja, utemeljena na 'kako', čini se da prevladavaju u odnosu na ona 'nefunkcionalna' utemeljena na 'zašto', unutar kojih vjeronauk zauzima važnu ulogu, jer nudi odgovore koji su temelj egzistencije i djelovanja.²² Na djelu je proces nove hijerarhije znanja u kojoj se jasno nazire preferiranje znanstvenih u odnosu na ona koja zahtijevaju heurističko i kritičko promišljanje, a pomažu učenicima da dohvate ono što je čovjeku najeminentnije. Upravo ova druga znanja doprinose da znanstvena dostignuća i njihova primjena imaju pozitivne učinke, u smislu da služe čovjeku i čovječanstvu. Fabio Mancini smatra da je upravo vjeronauk u školi pozvan otkriti ovu kulturnu dimenziju čovjeka kojemu prijeti fragmentarnost i specijaliziranost, a kako bi postao istinski čimbenik humanizacije i promicanja temeljnih vrjednota.²³

U naše vrijeme odgoj i obrazovanje inzistira na usvajanju kompetencija u vidu uspješne konkurencije na tržištu rada. U tom se vidu forsiraju i favoriziraju određeni predmeti, dok se drugi doslovno marginaliziraju. Tako u korpusu važnih predmeta ne nalazimo vjeronauk. Relevantnim znanjima smatraju se ona koja sadrže veći broj informacija ili znanja organizirana u najstrožem matematičkom obliku. Znanje ima tržišnu cijenu, a ne vrjednuje se po tom koliko dovodi do spoznaje istine, istine o sebi, drugom i svijetu, istine koja se zrcali u vječnoj božanskoj Istini. Brojni suvremeni humanisti u svojim studijama problematiziraju sukob između

²¹ N. MALOVIĆ, (Zlo)upotreba znanja, u: V. B. MANDARIĆ, R. RAZUM, *Solidarnost i znanje kao odgojno-obrazovne vrjednote*, 2. Zbornik radova s tribina Zajednički vidici, Zagreb, 2013., str. 269.-283.

²² Usp. P. F. MANCINI, *Insegnamento della religione cattolica tra cultura e processi foramtivi*, u: V. ANNICCHIARICO (ur.), *Il tirocino foramtivo attivo dell'insegnamento della religione cattolica*, Edizioni Viverein, Bari, 2014., str. 150.

²³ Isto, str. 151.

humanističke i tehničko znanstvene kulture u školi i ukazuju na dominaciju ove posljednje.²⁴

4. NAMETANJE ZNANSTVENE METODE KAO JEDINE VALJANE U RAZUMIJEVANJU STVARNOSTI

Već su crkveni oci na Drugom vatikanskom koncilu ukazali na radikalne promjene na području intelektualnoga obrazovanja, na važnosti i doprinos znanstveno-tehničkoga mentaliteta. »U obrazovanju duha sve veću težinu zadobivaju matematičke i prirodoslovne znanosti o čovjeku, a u redu djelovanja tehnička umijeća, koja iz tih znanosti proizlaze. Taj znanstveni duh oblikuje kulturni nazor i načine mišljenja drugačije nego li je to bilo prije. Tehnička umijeća napreduju dotle da preobražuju lice zemlje te si već nastoje podvrgnuti i izvanzemaljska prostranstva.«²⁵

Sraz znanstvene kulture i religioznoga mišljenja događa se u školi kao javnoj odgojno-obrazovnoj instituciji. Škola je mjesto rasprava, informiranja i kritičkoga promišljanja, u koje smještamo i one koji se odnose na relaciji vjera – znanost. Giuseppe Tanzella Nitti na slikovit je način usporedio dva različita polazišta u dijalogu znanosti i vjere. S jedne strane imamo Michelangelovo *Stvaranje Adama*, a s druge strane poznati crtež o postanku čovjeka, u kojem čimpanza u određenom povijesnom razvoju evoluirala u čovjeka. Nijedna od njih, kaže on, ne odgovara istini. Znanstveno promišljanje »modeliralo« je racionalnost i način današnjega mišljenja, a znanstveni rezultati i njihova primjena kod suvremenika, osobito učenika, izazivaju divljenje. To je pozitivan utjecaj jer znanost doprinosi poboljšanju kvalitete ljudskoga života na različitim razinama. Međutim, često se previđa negativan utjecaj – pokušaj da se znanstvena metoda prikaže kao jedina valjana u razumijevanju stvarnosti i kao jedini kriterij istinitosti.²⁶ Smatra se da je religija iracionalna, da se bavi područjem koje je u cijelosti subjektivno, da je usmjerena na privatne vrjednote i znanja koja se ne mogu objektivno komunicirati. Nasuprot religiji, znanost se smatra racionalnom jer se bavi znanjem koje se može svima i svugdje komunicirati. U odgoju i obrazovanju prisutna je fragmentarna vizija znanja i kulture, što dovodi do konflikta između zahtjeva znanosti i religiozne ili mudrosne refleksije. Škola je bez sumnje privilegirano mjesto, gdje bi se trebao događati dijalog i sučeljavanje

²⁴ F. RAVAGLIOLI, *Le due culture rispetto alla modernità*, u: RAZNI AUTORI, *Il docente di fronte ai saperi irrinunciabile*, Roma, SEAM, 1998.

²⁵ *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. XII. 1965.)*, br. 5, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, VII. izdanje, popravljeno i dopunjeno, Zagreb, 2008., (= GS).

²⁶ G. TANZELLA-NITTI, *Pensiero scientifico e religiosità nell'insegnamento scolastico: per un progetto educativo aperto all'unità del sapere*, citirano prema: B. V. MANDARIĆ, R. RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Zagreb, 2015., str. 104.

između znanstvenih i religioznih mišljenja. To je izazov za religiju i religijsko obrazovanje jer, kako kaže spomenuti autor: »Ulaskom u novo stoljeće, vjerojatno osuđeno na dominaciju snažnoga znanstvenog i tehnološkog razvoja, potreba za duhovnim bit će jača nego ikad. Znanost sama ne može adekvatno udovoljiti našim duhovnim potrebama. Bilo koja religija, koja odbija prihvatiti znanstvena otkrića, teško će preživjeti u 22. stoljeću.«²⁷

5. SLABLJENJE RELIGIOZNOSTI I RELIGIOZNE SOCIJALIZACIJE U OBITELJI

U usporedbi s prethodnim vremenima možemo jasno uočiti tendenciju slabljenja religioznosti kod odraslih, a to znači kod roditelja koji bi u lancu religiozne socijalizacije trebali biti najsnažnija karika. Nekada se religioznost i kršćanski osjećaj usvajao prirodnom kršćanskom socijalizacijom u obitelji i cjelokupnom životnom ambijentu. Međutim, danas je to sasvim drugačije²⁸. Veliko istraživanje *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi* prati trendove u izražavanju i življenju religioznosti u Hrvatskoj. Prema istraživanju iz 1999. g. u Hrvatskoj je bilo 11,1% građana koji ne pripadaju nijednoj vjerskoj zajednici, a 2008. takvima se izjasnilo 16,7%.²⁹ Kada je riječ o povjerenju u Crkvu, rezultati spomenutoga istraživanja pokazuju opadanje povjerenja u Crkvu.³⁰ Istraživanja potvrđuju da djeca usvajaju religioznost više preko stavova roditelja nego na temelju njihova ponašanja, pa čak i pohađanja religioznih obreda. Paul M. Zulehner i Herman Denz u istraživanju o europskim vrijednostima potvrđuju pretpostavku da – što je viša religijska samoprocjena među roditeljima, to je veća pripremljenost djece za religijsko učenje.³¹

²⁷ P. DAVIES, *Scienze and Religion in the XXI Century*, DISF, 2000., str. 2286., citirano prema: G. TANZELLA-NITTI, *Pensiero scientifico e religiosità nell'insegnamento scolastico: per un progetto educativo aperto all'unità del sapere*, u: *Coscienza religiosa e cultura moderna: percorsi della ragione e dell'istruzione*, I Quaderni della sussidiarietà, <http://www.sussidiarieta.net/files/allegatiquaderni/QS6.pdf>, str. 66.

²⁸ U školi možemo susresti učenike koji pohađaju vjeronauk, a čije obitelji nemaju gotovo nikakvu poveznicu s Crkvom, vjerom, sa sakramentima, molitvom ili kršćanskom zajednicom. Oni u školi po prvi puta slušaju sadržaje o vjeri, kršćanstvu, Crkvi, molitvi itd.

²⁹ J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*, Zagreb, 2015., str. 329.

³⁰ *Isto*, str. 367.

³¹ Usp. A. A. BUCHER, *The syncretic Religion of young People: Fact or Fiction?*, u: H. G. ZIEBER-TZ (ur.), *Religious Individualization and Christian Religious Semantics*, 2001., str. 85.-96.

6. PRIDAVANJE NOVOGA ZNAČENJA RELIGIJSKOMU OBRAZOVANJU

Gotovo u svim zemljama u Europi religijsko obrazovanje sastavni je dio obrazovno-odgojnoga sustava.³² Budući da u ostvarivanju religijskoga obrazovanja redovito sudjeluju Crkva i država, uz crkveno učiteljstvo (nacionalne biskupske konferencije), danas sve više prodiere tzv. »laičko učiteljstvo« koje ima svoja očekivanja od religijskog obrazovanja, a to je: civilizacijska uloga, odgoj za odgovorno građanstvo, etički odgoj, odgoj za suživot u različitosti, promicanje za mir, solidarnost, ekologiju itd. U zadnjim desetljećima objavljen je niz relevantnih dokumenata iz kojih se jasno može iščitati u kojem smjeru europske politike vide ulogu religije u školskom sustavu i koju ulogu žele namijeniti religijskom obrazovanju u školi³³. Navest ćemo samo neke: poučavanje religije prema kulturnom ključu, prijelaz od modela poučavanja u vjeri (*teaching-learning into religion*) na model poučavanja o vjeri (*teaching-learning about religion*), viđenje religijskoga obrazovanja kao kohezijskoga čimbenika na civilnoj, društvenoj i političkoj razini (»civilizacija« religijskoga obrazovanja), promicanje akonfesionalnoga obrazovanja (*about religion*) i svođenje religije na kulturu ili sinonim kulture, razdvajanjem religije od razuma, koji religiju isključivo povezuje sa svijetom osjećaja i razdvajanje religije od javnoga života.³⁴ Od nekadašnjega stava, koji se mogao identificirati kroz religijski indiferentizam, neutralizam, neprijateljstvo i antireligijsku borbu, danas se može govoriti o *neolaicizmu*, koji je u stanju prepoznati i priznati religijsku stvarnost i zaštititi vjersku slobodu, ali pridajući religijskom obrazovanju novo značenje i novu ulogu – laičku ulogu. Prema nekim analitičarima, riječ je o post-prosvjetiteljskom i post-ideološkom odgojnom sustavu u suočavanju s religijskim pitanjem.³⁵ Na religijsko obrazovanje gleda se kao na disciplinu koja je kompatibilna s drugim školskim znanjima.

³² Religijsko obrazovanje odvija se pomoću različitih modela, među kojima se mogu izdvojiti sljedeći: odgoj u vjeri, model koji polazi od religije, model o religiji i nekonzfesionalni model. O tom vidi više: M. CATTERIN, *L'insegnamento della religione nella scuola pubblica in Europa. analisi e contributi di istituzioni europee*, Padova, 2013., str. 27.-145.

³³ *Preporuka 1178 – Sekte i novi religijski pokreti* (1992.); *Preporuka 1202 – Religijska tolerancija u demokratskom društvu* (1993.); *Preporuka 1346* (1997.) – Odgoj za ljudska prava; *Izvešće Vijeća Europe o Religiji i demokraciji* (1999.); *Seminari diljem Europe* (2000.-2006.); *Preporuka 1720 – Odgoj i religija* (2005.); *Preporuka 1804 – Država, religija, sekularizacija i ljudska prava* (2007.); *Toledo. Temeljna načela o poučavanju religija i vjerovanja u javnim školama* (2007.); *Bijela knjiga o interkulturalnom odgoju* (2008.); *Europska godina interkulturalnog dijaloga* (2008.); *Preporuka 1849 – O Promicanju demokratske kulture i ljudskim pravima kroz formaciju nastavnika* (2008.); *Susreti od 2009.-2011.* u Strasburgu. O religijskoj dimenziji interkulturalnog dijaloga; *Preporuka 1962 – O religijskoj dimenziji interkulturalnoga dijaloga* (2011.);

³⁴ D. MAMBERTI, *La protezione del diritto di libertà religiosa nell'azione attuale della Santa Sede, u: Ius Ecclesiae* 20(2008.), str. 55.-64.

³⁵ Isto, str. 280.

II. Doprinos vjeronauka u odgoju i obrazovanju koje je u trajnim promjenama

Temeljno poslanje Crkve pred izazovom novih odgojnih zadaća temelji se i ima svoje uporište u uvjerenju da je Bog prisutan u svijetu i Crkva čini sve kako bi ga svaki čovjek susreo otkrivajući snagu njegove ljubavi i istine koja preobražava i rađa novi život koji odsjeva ljepotom, dobrotom i istinom.³⁶

1. UOČAVANJE »ZNAKOVA VREMENA«

Crkva svoje odgojno djelovanje ostvaruje u određenom povijesnom, kulturnom i religijskom kontekstu. Vjera je sastavni dio kulture jer je pred Crkvom trajan imperativ – doprinijeti izgradnji kulture i društva po mjeri čovjeka. U ovom trenutku, kao što je to bilo i u prošlosti, veoma je važno znati vrjednovati vrijeme. Isus u evanđelju poziva da tumačimo znakove vremena koji se očituju pred našim očima, a duboko se reflektiraju u svijetu koji se tako strahovito mijenja. »Kad opazite da se oblak diže na zapadu, odmah kažete: 'Kiša će!' I bude tako. Kad zapuše južnjak, kažete: 'Bit će vrućine!' I bude. Licemjeri! Lice zemlje i neba umijete rasuditi, kako onda ovo vrijeme ne rasuđujete?! Zašto sami od sebe ne sudite što je pravo?« (Lk 12, 54-56) *Gaudium et spes* jasno ukazuje na potrebu upoznavanja svijeta u kojem živimo – njegova očekivanja, radosti i tjeskobe. »Radi izvršavanja te zadaće Crkva je dužna da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu evanđelja tako da uzmogne odgovoriti na vječna ljudska pitanja o smislu sadašnjega i budućega života te o njihovu međusobnom odnosu.« (GS, br. 4). Kako vidimo, važno je vrjednovati i interpretirati egzistencijalne potrebe koje proizlaze iz kulturnoga scenarija koji prepoznajemo kao postmoderno.³⁷ Prosuđivati znači istražiti i uočiti »znakove vremena« te ih i interpretirati u svjetlu evanđelja.³⁸ Ali nije dovoljno samo uočiti znakove vremena, nego je važno zajedno s drugima koji su odgovorni za odgoj i obrazovanje preuzeti odgovornost u vidu razvijanja odgojne strategije. Razumjeti kriterije postmoderne kulture temeljni je preduvjet za razumijevanje vremena u kojem živimo. Sigurnost, korisnost i boljitak temeljne su vrjednote koje promiče moderna. Rađa se nova antropologija koja prezentira individuu kao pro-

³⁶ C. GIULIODORI, Introduzione, u: COMISIONE EPISCOPALE PER LA CULTURA E LE COMUNICAZIONI SOCIALI DELLA CEI, *Fede, cultura, educazione. Nodi e prospettive per la missione della chiesa nella cultura contemporanea*, Roma, Bologna, 2014., str. 5.

³⁷ P. F. MANCINI, Insegnamento della religione cattolica tra cultura e processi foramtivi, u: V. ANNICCHIARICO (ur.), *Il tirocinio formativo attivo dell'insegnamento della religione cattolica*, Roma, 2014., str. 146.

³⁸ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Educare alla vita buona del Vangelo. Orientamenti pastorali dell'Episcopato italiano per il decennio 2010-2020*, str. 7.

metejski i proročki mit koji je proizveo modele *homo clausus* i *homo aeconomicus*.³⁹ Promicanje i potvrđivanje primata individue – vlastitoga ja – rađa individualističku kulturu, znaменуje narcističku i egocentričnu antropologiju koja progresivno nagriza temeljne i univerzalne vrijednote.

2. PROMICANJE TEMELJNIH VRJEDNOTA

Ova činjenica ili »znak vremena« osobit je kulturni izazov za vjeronauk u školi. U kojem smislu? Vjeronauk je pozvan posredovati odgojnu ponudu ukorijenjenu u kršćanskoj poruci kroz koju će učenicima ponuditi odgovor na smisao njihove egzistencije, smisao njihovih djelovanja i izbora, promovirajući humanu kulturu nadahnutu vrijednotama dijeljenja kao solidarne prisutnosti s drugima, kao navještaj nade. U tom vidu vjeronauk u školi može pomoći učenicima da njeguju povezanost sa zajedničkim i temeljnim vrijednotama i na taj način sudjeluju u izgradnji kulture solidarnosti.⁴⁰

Postmoderna je obilježena tehnološkom i medijskom informatizacijom u kojoj je došlo do redefiniranja prostora i vremena.⁴¹ Posljedica redefiniranja prostora i vremena jest redefiniranje identiteta. Identitet sve više liči nacrtu za mozaik u kojem se pokušava od razlomljenih kamenčića stvoriti jedinstvenu vizuru. U tehnološkoj je kulturi čovjek sve više žrtva anonimne i zamagljene prisutnosti (virtualne veze), zarobljen u vlastite želje po logici upotrijebi i baci, a gubi čar iščekivanja u koji se smješta autentično planiranje i eshatološka dimenzija. I ovdje vjeronauk može ponuditi odgovor koji se temelji na aksiomu: poznavanje Boga dovodi osobu do spoznavanja same sebe. U Bogu čovjek pronalazi svoje psihofizičko i duhovno jedinstvo, svoju radikalnu i cjelovitu pripadnost koja omogućuje čovjekovo konačno dovršenje i ispunjenje. Vjeronauk u okviru kurikuluma nudi znanja, kompetencije i ciljeve koji u središte stavljaju odnos čovjeka i Boga u kojem osoba pronalazi svoj konačni smisao. Odnos s Bogom jest odnos s kršćanskim vrijednosnim obzorjem u kojem osoba može biti osnažena za »donošenje zadnjih i konačnih odluka«.⁴²

³⁹ P. F. MANCINI, Insegnamento della religione cattolica tra cultura e processi formativi, u: V. ANNICCHIARICO (ur.), *Il tirocinio formativo attivo dell'insegnamento della religione cattolica*, Roma, 2014., str. 147.

⁴⁰ Isto, str. 148.

⁴¹ C PASTORE, A. ROMANO (ur.), *La catechesi dei giovani e i new media nel contesto del cambio di paradigma antropologico-culturale*, Roma, 2015.; osobito E. ARENS, *Dal contesto problematico al cambio di paradigma teologico-pastorale e catechetico*, str. 15.-25.

⁴² Usp. BENEDETTO XVI., *Rendente visibile il grande »si« della fede. Discorso al Convegno in Una speranza per l'Italia. Il Diario di Verona, Supplemento ad Avvenire del 2. 12. 2006.*, str. 19., http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/october/documents/hf_ben-xvi_sp_20061019_convegno-verona.html (20. VI. 2015.)

Religiozni odgoj (religijsko obrazovanje) nije zadaća koja se može ostvariti u jednom zatvorenom ili rezerviranom prostoru (privatna sfera). Ne samo zbog toga što život ne poznaje pregrada, već ponajprije jer vjera ne zatvara, već otvara i animira cijelu osobu. Vjernika vjera vodi i nadahnjuje u svim trenutcima i dimenzijama njegova života, pa i u školskom životu.⁴³ Stoga škola i svi drugi prostori u kojima se događa život (sportski centri, volontarizam, ples, glazba itd.) predstavljaju odlučujuća mjesta gdje se modelira i uspostavlja odgojni savez.

3. RAZVIJATI ODGOVORNOST ZA ZAJEDNIČKO DOBRO

Škola, nakon obitelji, predstavlja najvažnije mjesto u kojem se događa autentičan odgojni itinerarij. Jedna je od temeljnih zadaća škole »ujediniti bez dokidanja razlika, poštujući kompleksnost. Objediniti osobu u njezinu znanju, njezinu djelovanju i činjenju – intelekt, savjest i ruke«. ⁴⁴

Kako bi škola i dalje bila i ostala najsnažniji odgojni itinerarij, potrebno je da svoju strategiju razvija u tri bitna područja ili kriterija: staviti u središte osobu, i to sa svim njezinim dimenzijama, uključujući i duhovnu; tražiti i osnažiti ljudske kvalitete i profesionalnost; dati smisao poučavanju i učenju. Važno je ponovno osvijestiti važnost odgojne dimenzije škole, tj. njezina doprinosa u razvoju cjelovite osobe, kako na intelektualnoj razini, tako na emotivnoj, vrijednosnoj, socijalnoj i društvenoj.⁴⁵ Odgajati znači uvesti osobu u stvarnost, a stvarnost možemo obuhvatiti samo ako zahvatimo njezinu cjelovitost i jedinstvenost. Percipirati stvarnost u njezinoj jedinstvenosti znači priznati da je život u sebi dobro, da se isplati biti u svijetu, da u njemu mjesta ima za svakoga, i da svatko uvijek ima nešto što može primiti i nešto što može darovati, jer postoji zadnje utemeljenje koje im jamči ne samo sadašnjost, nego i budućnost.

U današnjem društvu brojni su antropološki i socijalni čimbenici koji utječu na odgojnu zadaću, osobito na formaciju identiteta, kao što su: različiti socijalni ambijenti, nove tehnologije, osobito na razini komunikacije i slobodnoga vremena, globalizacija, mobilnost, fenomeni samoće i socijalne isključivosti. Osobito važno područje jest odnos između odgoja i obrazovanja i društvene zajednice. Jedna je od temeljnih briga društva odgoj novih generacija. Bez takve odgojne skrbi i brige kompromitirala bi se vitalnost i budućnost samoga društva. Škola kao institucija temeljni je oblik takvoga odgoja. Zapravo je odnos odgoja i društva temeljni preduvjet u reguliranju

⁴³ Učenici u školi u brojnim situacijama iskazuju svoju vjerničku (ne)opredijeljenost.

⁴⁴ G. SAVAGNONE, A. BRIGUGLIA, *Il coraggio di educare. Costruire il dialogo educativo con le nuove generazioni*, Torino, 2009., str. 33., citirano prema: M. CROCIATA, *Seminare futuro. La Chiesa di fronte alla sfida educativa*, Padova, 2015., str. 157.

⁴⁵ Isto, str. 158.

bilo kojega oblika društvenoga reda i uređenja. Papa Franjo drži da je škola jedno od odgojnih mjesta u kojima osobe rastući uče živjeti kako postati zrele i odrasle žene i muškarci, koji će biti sposobni samostalno koračati životnim stazama.⁴⁶

Ono što se osobito zamjećuje kod mladih ljudi danas jest oslabljena povezanost s društvenom zajednicom. Tendencija je zatvarati se u vlastitu privatnost, zauzimati se isključivo za vlastite interese, opiranje svakom obliku zauzimanja za javno dobro. Jednostavno se očekuje da vlast i neke delegirane institucije osiguraju i jamče potrebne usluge. Osjeća se dubok raskorak između prava i dužnosti (to se već dobro uočava u vrtićima i u školama). Postoji snažnije promicanje prava i upoznavanje s njima, od upoznavanja s dužnostima i odgajanja za njihovo izvršavanje.

Ovdje se otvara posve novi prostor za religiozni odgoj: odgajati riječima, a još više vlastitim primjerom, osjećaj za opće dobro, zajednička odgovornost za ono što pripada svima, od ambijenta, ekonomskih i prirodnih dobara do poštivanja pravila za zajednički suživot. Ovdje je osobito važno razvijati građanski osjećaj, komunitarni osjećaj i osjećaj za dužnosti, ne samo za prava – svaki se pojedinac mora stavljati u odnos prema zajednici kojoj pripada. U odgoju osjećaja za opće dobro, osobito se otvara prostor i izazov za socijalni nauk Crkve, tj. za temeljnu vrjednotu: supsidijarnost koja je neodvojiva od solidarnosti. Razvijati osjećaj za supsidijarnost znači promicati slobodu, sudjelovanje, osjećaj dostojanstva i mogućnost svake osobe i svake ljudske zajednice.⁴⁷

4. PROMICANJE LJUDSKE OSOBE

Religiozni odgoj nije usmjeren isključivo na kršćanski odgoj (bilo bi to njegovo sužavanje), nego je usmjeren na osobe u stvarnom vremenu i prostoru koje žele rasti u punoj ljudskosti. Model prave ljudskosti pronalazi u osobi Isusa Krista, koji je u pravom smislu čovjek. Kršćanska vjera s pravom drži da ima istinsku riječ za čovjeka, jer dobro zna što znači ljudska osoba.⁴⁸ Benedikt XVI. smatra da je siromašan onaj odgoj koji se ograničava na pružanje znanja i informacija, a zanemaruje veliko pitanje istine, osobito one istine koja može biti voditeljica u životu.⁴⁹

⁴⁶ Usp. PAPA FRANCESCO, *La mia scuola*, F. de Giorgi (ur.), Città del Vaticano, 2014., str. 14.

⁴⁷ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, Kompendij socijalnog nauka Crkve, Zagreb, 2005., br. 189-191.

⁴⁸ *Dei verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 2 u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, VII. izdanje, popravljeno i dopunjeno, Zagreb, 2008.: »Po toj nam je objavi dubina istine i o Bogu i o čovjekovu spasenju u punom svjetlu zasjala u Kristu.«; *Gaudium et spes*, br. 22: »Otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječ.«

⁴⁹ Lettera del Santo Padre Benedetto XVI alla diocesi e alla città di Roma sul compito urgente dell'educazione, Dal vaticano, 21 gennaio 2008., http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/letters/2008/documents/hf_ben-xvi_let_20080121_educazione.html (20. VI. 2015.)

Crkva je u Objavi primila novo svjetlo o tajni čovjeka i time preuzela odgovornost za trajan napor u traganju za istinskom ljudskošću, i to u suradnji sa svima koji rade oko očovječenja čovjeka. Ovo je važno istaknuti, osobito stoga što je to temeljno za odgoj – istina o čovjeku. »Pod pojmom ‘obrazovanje’ ne misli se samo na poučavanje, odnosno na osposobljavanje za rad (iako su oba pojma bitni čimbenici razvoja), nego na potpunu formaciju osobe, to jest na odgoj. S tim u vezi valja istaknuti i jedan problematičan vid: za uspješan odgoj potrebno je znati tko je ljudska osoba te upoznati njezinu narav.«⁵⁰

Na tragu onog što ističe Benedikt XVI. slobodno se može reći da se nalazimo pred novim izazovima. Nije samo u pitanju pluralitet antropologija, nego se mijenja temeljna paradigma u pristupu čovjeku i interpretaciji čovjeka. Donedavno, postojao je određeni konsenzus oko konstitutivnih elemenata ljudskosti, osobito oko originalnosti i razlike čovjeka u odnosu na sva ostala živa bića. Danas upravo to dolazi u pitanje. Dvije tendencije osobito sve više utječu na oblikovanje identiteta ljudske osobe i prakse koja iz toga proizlazi na razini odgojnoga djelovanja. Prva ima svoje korijene u novom poimanju ambijenta i prirodnoga svijeta kojemu se nastoji čovjeka približiti, ispražnjujući ga pritom svake dimenzije originalnosti i različitosti. Druga je povezana s razvojem znanosti i tehnologije, osobito njezine primjene, koja pomoću biotehnologije duboko preoblikuje konstitutivne elemente koje poznajemo.⁵¹ Sve se snažnije odbija figura čovjeka koju smo povijesno baštinili i prihvatili. Biotehnologija zapravo predstavlja samo vrh ledenoga brijega puno šire lepeze manipulacije. Nalazimo se pred pokušajem legaliziranja destrukcije ljudskoga bića, koje se sve više promatra kao objekt, kao materijal za korištenje, a ne kao subjekt koji ima nepovrjedivo i bezuvjetno dostojanstvo.⁵² J. L. Moral govori o zajedničkom odgojnom zadatku civilnih i religioznih institucija, a to je stati u obranu »sakralnosti osobe«⁵³. »Moglo bi se reći da je, prema nekima, ljudsko biće neka vrsta strukture koja se po želji može dekonstruirati i rikonstruirati. I to ne samo na fizičkoj i biloškoj razini, već i na psihofizičkoj i moralnoj.«⁵⁴ Stoga kršćanski odgoj stoji pred novim izazovom, a to je istinsko zalaganje za očuvanje cjelovitoga čovjeka, svakog i potpunog čovjeka.⁵⁵ Važno je raditi na promicanju odgoja koji ne

⁵⁰ BENEDETTO XVI., *Caritas in veritate*, Zagreb, 2010., br. 61

⁵¹ M. CROCIATA, *Seminare futuro. La Chiesa di fronte alla sfida educativa*, Padova, 2015., str. 218.-220.

⁵² *Isto*, str. 219.

⁵³ J. L. MORAL, *Riconstruire l'umanità della religione. L'orizzonte educativo dell'esperienza religiosa*, Roma, 2014., str. 189.

⁵⁴ M. CROCIATA, *Seminare futuro. La Chiesa di fronte alla sfida educativa*, Padova, 2015., str. 220.

⁵⁵ CHIESA CATTOLICA ITALIANA, *In Gesù Cristo il nuovo umanesimo. Una traccia per il cammino verso il 5 Convegno Ecclesiale Nazionale*, Roma, 2014.

će biti sveden na usvajanje čisto tehničkih vještina, jer je odgoj u sebi uvijek proces humanizacije.

Antropološke promjene sadrže potpuno nov koncept čovjeka i svijeta. Svijet je sada definiran više kao povijest, nego kao priroda. Čovjeka se poima kao biće koje vječno stvara samoga sebe. Kao posljedica, događa se transformacija struktura vjerodostojnosti i stavlja se u središte apsolutna vrijednost osobe, autonomija savjesti, kreativnost, sloboda i pluralizam u razumijevanju i približavanju stvarnosti koje se sve snažnije vezuju uz sekularizaciju, laicizaciju i »neovisnu« racionalnost.⁵⁶ Svjedoci smo da živimo u kulturi koja odbacuje svaku metafiziku⁵⁷, a bez metafizike nije moguće razumjeti čovjeka i njegov transcendentni temelj egzistencije. U društvu, u kojem se kapitalizam nameće gotovo kao nova religija koja nudi primamljive i poželjne sadržaje, a negiraju tradicionalne vrijednosti kao što su obitelj, žrtva, ustrajnost, askeza i disciplina – školski vjeronauk može biti svojevrsna kritika suvremenih životnih postulata. Promičući biblijsku sliku Boga i kršćansku antropologiju konfesionalni vjeronauk može biti kritička svijest koja učenicima nudi alternativnu sliku čovjeka, svijeta i Boga.

Zaključna misao

Sve promjene koje se tako rapidno događaju u društvu, i to na svim područjima osobnoga i javnoga života, trajan su izazov i za vjeronaučnu nastavu. Polazeći od društva, koje se sve više definira kao društvo znanja, i od škole, koja među svoje prioritetne zadatke stavlja usvajanje tehničkih znanja, kompetencija i vještina, spontano se nameće potreba vrjednovanja uloge religijskoga obrazovanja unutar javnih škola, a u našem slučaju uloge vjeronauka u odgojno-obrazovnom sustavu. Taj zahtjev osobito je aktualan danas, kada je u Hrvatskoj u tijeku reforma školstva. Budući da je školski vjeronauk konstitutivni dio odgojno-obrazovnoga sustava, ucijepljen u ostvarivanje ciljeva škole, pozvan je odgovoriti na spomenute promjene.

Stoga je u ovom trenutku važno moći i htjeti postaviti neka načelna pitanja i prionuti traženju adekvatnih odgovora. Među brojnim pitanjima mogla bi se naći i sljedeća: računa li se s kršćanskim vrjednotama unutar kurikulumu, osim onoga što se predviđa za predmet vjeronauk? Postoje li u školskim programima preduvjeti za dijalog znanosti i religioznoga mišljenja? Koji doprinos može dati vjeronauk u ovom aktualnom traženju hrvatskoga modela odgoja i obrazovanja? U suvremenoj

⁵⁶ Usp. J. L. MORAL, *Riconstruire l'umanità della religione. L'orizzonte educativo dell'esperienza religiosa*, Roma, 2014., str. 29.

⁵⁷ Usp. T. MATULIĆ, *Odgojno-obrazovni sustav u ozračju krize vrijednosti i identiteta: religija kao pogled s onu stranu krize*, str. 223.

školi prevladava znanstveno-tehnološki i logičko-matematički jezik. Može li religiozni govor postati izazov za školu? U školi u kojoj se stalno fokusira »znati činiti«, može li vjeronauk osnažiti i biti alternativa u vidu promicanja »znati biti«?

MODERN TENDENCIES IN THE SOCIETY – CHALLENGES FOR RELIGIOUS EDUCATION IN SCHOOLS

Valentina Mandarić*

Summary

One of the basic characteristics of modern society is a constant change. Changes in the society are especially accelerated by great technological development, which brings changes in all segments of social life. Since religious education, in our case religious education in school, is performed in schools, the author analyzes in what way the social context, which is constantly changing, affects the religious education and the students. In the first part, the author analyzes some social phenomena that directly or indirectly affect the mentality, attitudes, values and the visions of life of children and young people, especially religion students. Among these phenomena special attention is given to the following: the marginalization of religion, the weakening of religious literacy, the suppression of the sacred and the promotion of the material vision of the world, the creation and promotion of a new anthropological matrix, the functionalization of knowledge, the privileging of the scientific method as the only meritorious in understanding and interpreting reality, the weakening of religiosity and giving a new role to religious education.

In the second part of the article, the author reflects on the position of religious education within the educational system and its contribution to achieving the humanization of modern man and society. Particular attention is given to the art of reading the »signs of the times« and the promotion of fundamental social and human values. Among the values he particularly stresses the importance of seeking and providing answers to fundamental existential questions, the raising of awareness and education for responsibility for the common good and the promotion of the human person in the sense of preserving its integrity. In the conclusion, the author brings up several important issues presented to the religious education in school, in the face of the challenges of the new curricular reform in Croatia.

Keywords: *society, culture, social changes, education, religious education, religious education in school, knowledge*

* Izv. prof. dr. sc. Valentina Mandarić, Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Vlaška 38, 10000 Zagreb, Croatia, vjeronauk-predstojnica@zg-nadbiskupija.hr